

Галіна Лаўрэш, Леанід Лаўрэш

Каталіцкае Свята Божэга нараджэння ў Лідзе

Як сустракалі Свята Божэга нараджэння ў Лідзе на пачатку XX стагоддзя, больш за 100 гадоў таму? У артыкуле будучы выкарыстаны ўспаміны былой жыхаркі нашага горада прафесара Варшавскага ўніверсітэта Ірэны Стасевіч-Ясюковай і сямейныя архівы Януша Сегеня, зараз жыхара Варшавы.

1905 год. Каляды ў доме Стасевічаў – на вуліцы Віленскай (цяпер мы ведаем гэтую вуліцу пад назвай Савецкая), што паблізу яўрэйскага шпітэля і яўрэйскіх могілак, недалёка ад узгорка, за якім пачыналася поле, ніжэй – луг і рака Лідзейка.

Каляды ў Лідзе заўсёды былі снежныя, 24-га снежня – у Дзень Вігіліі (на Куцю) круціліся за акном далікатныя пласцінкі белага снегу. Гэта стварала спецыфічны непаўторны настрой перад святочнай вячэрай. У цёплым, нагрэтым вялікай печку, пакоі, стаяў вялікі авальны стол, за якім магло сесці дваццаць асоб. На гэтым стале раскладалася духмянае сена – яно павінна было напамінаць аб стайні ў мястэчку Бэтлеем, дзе нарадзіўся пан Езус, і было ў мясцовай традыцыі такое ж важнае, як і аплатка. Забыцця пра сена было нельга. Пасля вігілійнай вячэры моладзь выкарыстоўвала гэтае сена для варажбы: даўжыня сцябла выцягнутага з-пад абруса, павінна была акрэсліць працягласць жыцця. Сена трэба было занесці да стайні ці аборы, каб жывёла, спажыўшы яго, прыдбала здароўя. Абрус на вігілійным стале павінен быў быць снежна-белы – найлепш ільняны, белы колер сімвалізаваў чысціню Дзевы Марыі. На галоўным месцы стаяў сподачак з аплаткам (калядой). Самым галоўным дзеяннем пры святочным стале было дзяленне аплаткам. Перагагнаўшыся, бабця, як старэйшая гаспадыня дому, выказвала ўсім прысутным пры стале віншаванні і падыходзіла з аплаткам да кожнага асабіста, каб падзяліцца з ім

LIDZA. Ul. Suwalska.

Вуліца Сувальская ў Лідзе

гэтым каталіцкім сімвалам сямейнага звязу. Менавіта Свята Божэга нараджэння – гэта сямейнае Свята, і абавязкова ў гэты дзень пры сямейным стале збіраліся ўсе родныя. Успаміналі тых, што былі далёка, і тых, што адышлі ад нас назаўсёды. Пры вігілійным стале павінна было быць вольным адно сэрвіраванае месца, якое прызначалася неспадзяванаму госцю. У гэты святы вігілійны вечар кожны, хто мог пастукаць у дзверы, прымаўся гаспадарамі з адкрытым сэрцам. На вігілійную вячэру запрашалі адзіночых сваякоў, блізкіх знаёмых, каб разам падзяліцца аплаткам.

Вігілія складалася з 12-ці посных страў. Забаранялася піць алкагольныя напоі – папросту іх не ставілі на стол. Але зато заўсёды на стале знаходзіліся некалькі гатункаў селядцоў: ральмонсы – селядцы, якія набіралі водару і смаку ад розных прыправаў праз некалькі дзён, вытрыманыя ў воцаце;

селядцы з цыбуляй і яблыкам;

селядцы па-каралеўску з вялікай колькасцю прыпраў з каранёў – рабіліся таксама за некалькі дзён раней;

«посныя» селядцы – смажаныя ў песце.

Сярод рыб абавязкова павінны былі быць: карп у галярэце; шчупак па-яўрэйску – фаршыраваны шчупак; карп смажаны – абавязкова ў алеі са сланэчніку.

Смажаная рыба падавалася разам з хрэнам.

Затым прыносілі вігілійны боршч (буракі), таксама посны, празрысты і чырвоны, кіславата-салодкі, прыпраўлены воцатам, лімонам ці вішнёвым сокам. Да баршчу падаваліся вусцікі з грыбамі і цыбулькай, смажаныя на алеі, хрусткія, яны былі асабліва выдатныя.

Галоўнай стравой вігілійнай вячэры была куця, радавод якой вёўся з тых даўніх часоў, калі пшаніцу

малолі ў жаронках. Уласна пшаніца – сімвал багацця, мак – сімвал спакойнага сну і мёд – асноўныя складальнікі куці. Але прыгатаваць куцю так, каб была смачная вельмі няпроста. Вось рэцэпт гатавання галоўнай стравы вігілійнага стала:

Шклянку зерня пшаніцы вытрымаць у вадзе праз 2 дні, потым варыць да змягчэння, некалькі разоў змяняючы ваду. Абушыць на сіце. Мак заліць кіпенем і варыць на малым агні. Тры разы прапусціць праз мясарубку (працерці ў лаханьцы, інакш, макатры). Дадаць да зваранай пшаніцы. Дабавіць ашпараныя кіпенем развінкі, пасечаныя міндальныя і лясныя арэхі. Паставіць на ноч у халоднае месца. Перад Вігіліяй размяшаць разам з мёдам, распушчаным у вадзе.

У 20-х гадах XX стагоддзя на Лідскай зямлі назва гэтай стравы вігілійнай вячэры – куці – была перанесена на назву самой вячэры. Паводле народнага падання куцю ела Божая маці вечарам перад нараджэннем сына, і таму гэтая стравя павінна быць на вігілійным стале.

Страва, якую любілі ўсе – гэта сліжыкі з макаў або з салодкім макавым малачком. Сліжыкі – гэта невялікія кавалчкі, злепленыя з поснага дражджавога цеста і запечаныя. Пазней іх высушвалі ў льяным мяшочку яшчэ месца. Сліжыкі вымаюцца з мяшочка за 2 гадзіны да Вігіліі і даюцца да маку з мёдам і бакалеямі. Такая кампазіцыя мае цудоўны смак!

Гэтыя стравы: “сліжыкі з макаў” і “вусцікі з грыбамі” могуць лічыцца адмыслова лідскімі, бо як сцвярджаюць нашыя землякі, што пабывалі ў сталіцах розных краін: страў з такім дасканалым смакам там з’есці нельга, бо іх папросту няма.

Адзінаццацітай стравой былі кісялі: журавінавы і аўсяны – вельмі працаёмкі, зроблены з аўсяных платкаў, злучаных з бульбяным крахмалам. Пад час вігілійнай вячэры гэты кісель падаваўся з макавым малачком.

Дванаццацітай стравой быў кампот з сушаных сліў, яблыкаў, грушак або толькі са сліў.

Вігілійны стол – гэта свайго роду візітоўка гаспадыні дому. Так было сто гадоў таму, гэтак застаецца і цяпер. Праўда, працоў-

ныя жанчыны маюць на многа меней часу, чым іх прабабці, і таму вельмі цяжка вытрымаць усе каноны. Аднак мы стараемся радаваць сваіх родных і трымаць традыцыі Лідчыны, якія прыйшлі да нас з даўніны.

Удзельнікі вігілійнай вячэры не абмяжоўваліся толькі ежай. Моладзь разнастаіла вечар калядкамі: “Бог нарадзіўся...” на мелодыю паланеза і словы тагачаснага паэта-лідчука Францішка Карпінскага.

На пачатку стагоддзя не было ні доўгагральных кружэлак, ні магнітафонных касетаў з музычнымі запісамі, ні CD дыскаў, таму па-просту спявалі: на некалькі галасоў або сольна пры акампаменце мандаліны альбо фартапіяна, у залежнасці ад заможнасці гаспадароў.

Набліжалася пара выйсці на пастэрку да бліжэйшага кастэла Айцоў Піяраў, які знаходзіўся на вуліцы Віленскай (сёння гэта царква па вуліцы Савецкай). Асветлены піярскі касцёл, музыка аргана і прыгожыя калядныя песні... Блізкіца да канца Ноч Божэга Нараджэння. “Ціхая ноч”.

Пачынаючы ад першага дня Калядаў і да вячэры Трох Каралёў, моладзь ладзіла імпрэзы штодзённа. Дамы лідчукоў наведвалі калядоўшчыкі, што прыходзілі з Бэтлеемскай мігаючай зоркай і цэлым калядным рэпертуарам. Зычылі гаспадарам здароўя і розных даброт. Занатавана каля 600 розных калядных песень і пастаралек. Калі гаспадар дабра карміў-паіў калядоўшчыкаў, то яго хвалілі ў сваіх песнях і ладзілі цэлы канцэрт, калі ж, не дай бог, гаспадар не пускаў да дому, то маглі зняславіць злымі жартамі на ўсю ваколіцу.

Іншая моладзь амаль з актёрскім талентам прадстаўляла групы “ірадаў”. На чатырох слупках або жэрдаках расцягваўся дыван і пад гэтым балдахінам выступалі адпаведна апранутыя Ірад, анёл, чорт, смерць з касой, а часта і служкі Ірада.

Святы Калядаў доўжацца да Трох Каралёў (да 6-га студзеня). У лідскіх касцёлах спявалі песню, прыгожую мелодыю да якой напісаў ксёндз З. Адэльгевіч: “Мудрацы свету, каралі, куды спяшаецеся? Скажыце нам, Тры каралі, ці хочаце убачыць дзіцятка? Яно у ясельках ляжыць,

Ліда, Каменская ул.

Вуліца Каменская ў Лідзе

не мае ні трону, ні багацця, А прароцтва аб ім ужо разносіцца ў свеце...”

Мудрацы-каралі, аддаючы Езусу павагу, падносяць яму ў дар міру, кадзіла і золата. Дзеля ўвекавечання гэтай падзеі на дзвяхра дамоў пісалі і пішуць да сённяшняга дня святочнай крэйдай ініцыялы Трох каралёў +K+M+V падзеленыя крыжыкамі: Каспар, Мельхіёр, Бальтазар. Гэтыя знакі павінны ахоўваць дом і яго жыхароў цэлы год ад вялікага зла, як і высвячэнне (абнясенне ўсіх памяшканняў моцна разагрэтай мешанкай з асвенчаных у гэты дзень у храме міры і кадзіла).

Прыгожа праходзіў на Свята Трох Каралёў і дзіцячы баль у пачатковай школе. Дзеткі абавязкова былі ў казачных касцюмах. Гэта гномы і каралева Снежжа, Ясь і Малгося, Хлопчык з палычк (Кошалэк-опалэк) і іншыя казачныя героі. Па заканчэнні балю ўсіх частавалі пончыкамі і какавай. У адным з гэтых пончыкаў быў запечаны міндальны арэшак. А той, да каго трапіў пончык з міндалём, выбіраўся Міндальным Каралём і кіраваў балем надалей, а потым атрымоўваў якую-небудзь узнагароду.

У 1905 годзе ялінку не ўпрыгожвалі, Новы год не адзначалі, бо не ведалі такога Свята. Затое ўрачыста адзначалася развітанне са старым годам у Сільвестравы вечар, які прыпадае якраз на 31-га снежня.

Вось як гэта адбывалася ў адным з гасцінных лідскіх дамоў у 20-я гады. Вялікая група моладзі збіралася ў Сільвестравы вечар у палкоўніка Малёўскага па вуліцы Каменскай (цяпер гэта вуліца Ленінская). Госці збіраліся перад поўначчу ў салоне. Пры дзвяхра іх сустракалі адпаведна апранутыя Стары Год і Новы год. Абодва гаварылі прамовы: Адыходзячы Год пра тое, што добрага і пазі-

тыўнага зрабіў падчас свайго кіравання, а Надыходзячы – якія мае планы і як будзе іх рэалізоўваць. Пазней у момант выбіцця 12-й гадзіны стралялі коркі ад шампанскага, узносіліся тосты і асабістыя віншаванні. Былі танцы, спевы і розныя прыемнасці да раніцы.

Звычай упрыгожваць яловыя дрэўцы на Каляды прыйшоў у Ліду, як і на ўсю Беларусь у 30-я гады XX стагоддзя з Нямеччыны. Традыцыйную ялінку ў дамах лідчукоў абавязкова набываў і ўпрыгожваў тата з дзецьмі. Дрэўца павінна было быць упрыгожана да з’яўлення на небе першай зоркі. А мама завіхалася ў гэты час каля стала. Цацкі з большага былі самаробныя: анёлы і птушкі, ланцужкі і паяцы рабіліся дзіцячымі рукамі з бліскучай паперы, якая набывалася ў краме Яўстаха Вярбіцкага, што знаходзілася вуліца Фалькоўскага (Перамогі) і Школьнай (Кірава) на гэтым месцы цяпер знаходзіцца ўпраўленне ЖКГ. Ялінку ўпрыгожвалі маленькімі чырвонымі яблыкамі (сорту папяроўка), доўгімі цукеркамі ў срэбных ці іншых бліскучых каляровых абгортках, лакаванымі пернікамі ў форме сардэчак. Былі і шкляныя рознакаляровыя шарыкі і маленькія свечкі ў срэбных ліхтарыках. Ялінка заўжды была высокай аж да столі. У першы дзень Свята Божэга нараджэння дзеці знаходзілі пад ялінкай падарункі. Іх прыносіў ноччу Святы Мікалай. Кажуць, што пад ялінкай не паслухмяныя дзеці маглі знайсці замест падарунка “ружачку” ці “казіную ножку” (бізун).

Што тычыцца Дзед Мароза, то якраз Святы Мікалай і стаўся пратаціпам сучаснага Дзед Мароза і не ў часы свайго даўніны, а дзесьці ў першай палове XX стагоддзя. Ва ўсякім выпадку нашы землякі ў сваіх мемуарах раней гэтага часу яго не ўзгадваюць.